

SZEMLE

BALIGA VIOLETTA LILLA

EGY SZIBÉRIAI TARTALÉKOS ZÁSZLÓS MINDENNAPJAI

Markovits Rodion: *Aranyvonat*, bevezető Filep Tamás Gusztáv, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2011, 342 oldal

„Uram, Jakab?! Így ezzel a névvel, hogy Markovits Jakab, semmi esélye” – juttatta a ma a *Szibériai garnizon* híres írójaként számon tartott ügyvéd-újságíró tudomására őszinte véleményét Hatvany Lajos báró, akit Markovits Rodion támogatás reményében keresett fel Magyarországon. És talán valóban igaza is volt, hiszen az író mindmáig ezen a néven ismert és első világhírű regényét is ezen a néven jegyzi.

Markovits Rodion 1884. július 15-én született Kisgércén és 1948. augusztus 27-én hunyt el Temesvárott. Marosvásárhelyen és Budapesten jogot tanult. Az első világháborúban orosz hadifogságba került. Belépett a Vörös Hadseregbe és harcolt az orosz polgárháborúban. A világhírű író, Jaroslav Hašek mellett tagja volt az I. Nemzetközi Brigádnak, amely bolsevik utasításra egy *aranyvonaton* elszállította a köztársaság aranyát. A két író valószínűleg személyes kapcsolatban állhatott egymással krasznnojarszki tartózkodásuk ideje alatt, mégis egymástól függetlenül írták meg világháborús nagyregényeiket: Hašek a *Svejket*, Markovits pedig 1927-ben a *Szibériai garnizont*. Érdekesség, hogy Markovits a keresztnevét Dosztojevszkij *Bűn és bűnhődés* című regénye főhősének neve után vette fel.

A kolozsvári *Keleti Újság* munkatársaként közreadott hirdetésére több száz régi hadifogoly jelentkezett, akik levelekben számoltak be neki orosz lágerbeli tapasztalataikról. Ennek nyomán született meg sikerregénye, amit ő maga *kollektív riportregénynek* nevezett.

Az *Aranyvonat* című regénytől – elődje zajos sikere után jogosan – sokat várt az irodalomkedvelő társadalom. Az irodalomkritika, a recepció terén bekövetkezett fordulat ellenére a kritikusok nem tudták megfelelően bizonyítani, hogy a mű értéktelenebb volna a *Szibériai garnizon*nál. Valószínűleg arról lehet szó, hogy a kötet kapcsán az irodalomszociológiai viszonyok nyersebben érvényesültek. A regény méltatói közül ki kell emelni Fehér Gábort és Németh Andort. Mindketten a kötet közérdekű és időszerű témájában, illetve a regény esztétikai értékében látják az első Markovits-regény Magyarországon akkoriban példa nélküli, gyors világsikerének magyarázatát, s az *Aranyvonat* értékeit is taglalják.

Az *Aranyvonat* 1945 utáni megítélése az uralkodó ideológiából következett. Eszerint a mű az undok imperializmus terméke. Írója áruló, aki csupán

az osztályharc történetén gúnyolódik. Ez azonban nem igaz, mert származása és egyetemi végzettsége révén Markovits eleve osztályidegennek számított. A mai kutatók nem ismerik az olvasók véleményét, csupán a kritikusként, akik azonban ideológiai meggyőződésük következtében tévesen ítélték meg a művet. Sokan támadták a szerzőt, mások védelmükbe vették, egyesek pedig azt terjesztették, hogy az *Aranyvoonat a Szibériai garnizon* halovány utánczata. Noha mindenképpen elmondható róla, hogy a fogságban szerzett élmények leírása eszmetörténetileg, a magyar hadifogolytömegek sorsának értelmezésében ma időszerűbb a *Szibériai garnizon*nál.

Az 1929-ben megjelent *Aranyvoonat a Szibériában* rekedt, hazavágyó magyar hadifoglyok története. Főhőse, akit az író nyilván saját magáról mintázott, tudatlannak látszó és naiv ember, aki mindent csak azért tesz, hogy hazajuthasson szülőföldjére. Az eseményeket Oroszországban éli át, és tanúja lesz az orosz átalakulásnak, amelynek egyben tevékeny részesévé is válik. Azonban az elmondott történet tulajdonképpen több százezer társának története is. Markovits szerint a központi hatalmaknak és szövetségeseiknek félmillió katonája volt orosz fogságban – főként németek, osztrákok, magyarok és törökök. (A hitelesebb szám ennél jóval magasabb, az alsó határa megközelíti a másfél milliót, felső határa pedig a kétmilliót.) A főszereplő szolgálatokat tesz feljebbvalóinak, utasításukra még kémkedik is a bolsevikok között, ami – bár parancsnokai rendelkezésére teszi, mégis – lelkiismeret-furdalást okoz hősünknek. Ennek ellenére számos társa követi őt tetteiben.

A forradalom idején a krasznaja-rjescskai hadifogolytábor lakói szereznek egy vonatot, amellyel el is indulnak hazafelé, és az állomásfőnökök megvesztegetésének révén majdnem eljutnak a Volgáig, ám ekkor a folyó mellett kiújul a fehér-vörös háború. Az utazók egyetlen esélye a túlélésre, ha önszántukból bekéredzkednek egy fogolytáborba, így kerülnek Krasznnojarszkba. A hatalomváltás a transzszibériai expressz teljes vonalán néhány óra alatt lezajlik. A cseh legionisták megegyeztek a hatalomra került vörösökkel, hogy átvonulnak a birodalom keleti határáig, Vlagyivosztokban behajóznak és elhagyják a szovjet területeket. Ez azonban nem történik meg: a cseh légió később a fehér front részévé válik. A cseh csapatok szabályos időközönként indulnak útnak, és egy adott pillanatban Gajda parancsnok utasítására elfoglalják a vasút teljes vonalát, így azok a hadifogolytáborok is ellenőrzésük alá kerülnek, ahol magyarok tízezrei várják a hazatérés lehetőségét. 1917-től kezdve már sok magyar részt vesz a politikai eseményekben: az új hatalom mindent megtett hazajutásuk érdekében, a proletárdiktatúra pedig megkötötte hazájukkal a békét. A cseh légió ezt követően fellázad, Markovits szerint még a transzszibériai vasútvonal elfoglalásának éjszakáján megkezdik a vérengzést a hadifoglyok között, de ekkor csak azokkal végeznek, akik a vörösgárdisták közé tartoznak. Az 1919. augusztusi dráma kirobbantása a 31. kolcsakista ezredhez fűződik. A vérengzést követően a fehérek behatolnak a

fogolyrészlegbe is, és nem sokkal később együtt végzik ki a magyar forradalmár és nacionalista vezetőket. A történet főszereplőjének menekülnie kell. Ekkor a szibirjások közé kerül, ahol rabszolgaként dolgoztatják más társaival együtt; feltételeket szabnak számukra: vagy teljesítik kötelezettségeiket, vagy kiadják őket a fehéreknek – vagy a vörösöknek. A magyarok végül az utóbbi megoldást választják, és döntésük helyesnek is bizonyul: a partizánalakulat vezetője magyar: Pók Gedeon.

A főhős lassanként bolsevikká, partizánharcossá válik végső céljának elérése érdekében. Mindig ügyel arra, hogy ne vegyen el emberéleteket; idővel kitűnő elvtárrá válik, érdemei száma pedig napról napra növekszik. Szép fokozatosan legendák kapnak szárnyra a táborban ügyességéről és éleselméjűségéről. Az oroszok szinte semmit sem vesznek észre tevékenysége valós céljából. Vannak azonban a hadifoglyok között olyanok is, akik inkább nem vesznek részt a folyamatban, ami a szerző szerint is tiszteletreméltó és követhető magatartás.

A haza iránt érzett szeretet és a honvágy érzései mindenen felett állnak. Ennek okait azonban nem fejtegeti a könyv, nyilvánvalóan azért, mert nem tartozik a tárgyához. Markovits Rodion jól ismeri az imperializmus és a munkásság egymás ellen vívott harcát. Tudja, hogy mindkét tábor komoly okokra hivatkozva igyekszik képviselni a maga igazát. Mindezek ellenére egyik tábornak sem válik igazán a hívévé, pártatlan marad. Ennek okait csak ő ismeri, viszont a laikus olvasók tisztában vannak azzal, hogy a család utáni vágyódás érzése sokkal erősebb a lelkiismeret és a kötelességek elől való menekülésnél.